

Котигоренко В. А., доктор политических наук, профессор, главный научный сотрудник отдела национальных меньшинств, Институт политических и этнонациональных исследований им. И. Ф. Кураса НАН Украины (Украина, Киев), iriend@ukr.net

Современная украинская нация: через кризисное развитие

Изложена авторская версия сущности, индикаторов состояния и диалектической динамики современной украинской нации в их связи с кризисами общественного развития Украины, сформулированы предложения к государственной политике национально-гражданской интеграции и консолидации украинского социума.

Ключевые слова: украинская нация, государственная независимость, точки бифуркации, национально-гражданское самосознание (национально-гражданская самоидентификация).

* * *

УДК 34

Римаренко С.,
доктор політичних наук, головний науковий співробітник, Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України (Україна, Київ), rymarenk@ipiend.gov.ua

РЕГІОНАЛІЗАЦІЯ В УКРАЇНСЬКОМУ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОМУ КОНТЕКСТАХ

Аналізується європейський досвід регіоналізації та його адаптивність для України. Особлива увага приділяється концептуалізації поняття «регіон» та «регіоналізм», проблемам децентралізації, соціокультурних практик у регіонах України.

Ключові слова: регіон, регіоналізація, децентралізація.

Сучасний регіоналізм – надзвичайно складне та амбівалентне явище, що в різних країнах має різну природу та різні особливості. Україна, яка знаходиться в руслі європейського регіоналізму, звичайно з своїми національними особливостями, намагається сформувати власну регіональну політику, започаткувати архітектуру регіонального управління.

Проблема регіоналізму та регіоналізації постала на порядку денному у країнах Центрально–Східної Європи на початку 1990–х років. Це було зумовлено наявністю кількох факторів. По–перше – зламом централізованої системи управління. По–друге – відбудова демократії призвела до бажання прийняти стандарти західноєвропейських країн. Це в свою чергу привело до регіональних реформ у цілому ряді пострадянських країн, до нової парадигми реформування загалом. По–третє, потужний вплив Євросоюзу, всезростаюча важливість його регіональної політики, необхідність дотримання стандартів ЄС у галузі регіоналізму, регіональних установ, регіональному реформуванні тощо.

Регіон, як територіальна одиниця, що історично склалася, крім усього іншого, може відігравати як інтеграційну, так і дезінтеграційну роль, як бути прикладом субсидіарності та децентралізації управління, так і використовуватися сепаратистськими силами для розколу країни. Україна в контексті європейських концепцій регіоналізму не є винятком, але «дві України», на відміну від європейської різноманітності, є базою для репродукції соціокультурних та політико–ідеологічних типів ідентичностей від «homo soveticus» до космополітичних ідентичностей.

У той же час, однією з найскладніших проблем, що нині активно обговорюються як в західному політикумі і академічній сфері, так і в українському експертному

середовищі, є проблема дефініювання регіону, визначення: а що, власне, є регіон, і як цей термін може бути інституалізований. Від цього, зрештою, залежить розуміння самого феномену регіоналізму, можливість проведення як компаративного аналізу, світового та вітчизняного досвіду регіоналізації, так і практичної діяльності у цій галузі. Регіон – одне з найскладніших понять у сучасній політологічній думці, і понад те, єдиного, універсального визначення регіону сьогодні не існує. З філософської точки зору (за Ф. Броделем, наприклад), регіон – це аналог особливого світу з притаманним тільки йому специфічним менталітетом, способом мислення, традиціями, світосприйманням.

Існує географічна трактовка регіону, формально–юридична (регіон як суб'єкт федерації чи іншої субнаціональної одиниці), зовнішньополітична (регіональна проблема геополітичної зони, субрегіон), економічна та багато інших. (До цього слід додати проблему перекладу, яка тільки додає плутанини (county, district, region в англійській мові, wojewodztwo в польській, domaine в французькій).

В останній час надзвичайно популярними стали так звані синтетичні та релятивістські визначення цього феномену. Е. Маркузен, наприклад, визначає регіон як «історично еволюціонуюче, компактне територіальне співтовариство, що включає в себе соціально–економічне, політичне та культурне середовище, а також просторову структуру, від'ємну від інших територіальних одиниць, таких як місто чи нація» [1]. Інший прихильник функціонального підходу (релятивізму) Е. Айсман вважає, що як дефініція регіон зникає, як тільки ми заглиблюємося у просторове теоретизування, і повертається як концепція, необхідна для обґрунтування наших доктрин. Іншими словами, «ієрархію регіонів обумовлює тільки наукова проблем. Регіон детермінований тим питанням, вивченням якого ми займаємося» [2]. В той же час все більша кількість зарубіжних фахівців висловлюють слушну думку про необхідність відмови від пошуку такого визначення регіону, яке б задовольнило всіх. Можна цілком приєднатися до думки К. Харві, який вважає, що «розпливчатість терміна означає, що він лавірує між декількома школами, не інтегруючи їх. Як елемент державного адміністрування регіон є предметом вивчення національної історії; як місто–регіон від входить до міської історії; як національна культура він включений до політичної історії народів, щомагаються створення власної держави; як промисловий регіон – він частина економічної історії» [3].

Досить цікавими є постмодерністські підходи до постнаціональної, постіндустріальної форми соціально–політичних організацій групових співтовариств (ідеологеми «зникнення держави–нації», «транснаціональна демократія», «транснаціональна влада»). З точки зору постмодернізму, «територіальні співтовариства втрачають свою традиційну ідентичність у зв'язку з посиленням взаємозалежності, що розвивається понад кордонами. В розвинутих країнах належність до тієї чи іншої територіальної одиниці в цілому втрачає своє значення... Зростає кількість нетериторіальних учасників. Їх активність може бути найкраще зрозумілою в рамках системи, що не визначається через територію» [4]. Багато існуючих людських спільнот (політичні, культурні,

етнічні, релігійні) діють у масштабах, що значно перевищують розміри державних утворень.

Згідно з логікою постмодернізму, політичні та юридичні кордони держав–націй значною мірою не збігаються з моделями та зразками організації життя груп людей, що все більше ускладнюються, розповсюджуються поза регіональні, позадержавні та позатериторіальні форми самоструктурування політичних, соціальних, економічних, етноконфесійних та культурних процесів. На думку Дж. Каміллері, «ми живемо в період переходу до нової форми громадянського суспільства, де немає чітко окреслених кордонів, що базуються на принципі національної ідентичності» [5].

Цікаво, що політичні інституції теж не дають чіткого визначення поняття «регіон», оперуючи термінами «геополітична одиниця», «геополітичний регіон», «географічна зона» тощо.

Цілком природно дебати щодо поняття «регіон» переносяться на поняття «регіоналізм». Можна погодитися з С. Тарроу, що «є важлива від'ємність між регіоналізмом як політичним курсом, чи сукупністю політичних курсів, регіоналізмом як державним втручанням та регіоналізмом як організаційної основи захисту периферійних територій» [6].

З нашого погляду, можна виокремити такі основні елементи системи під назвою «регіон»: система соціальних зв'язків; просторова локалізація; загальний менталітет; спільне походження з певним соціально–політичним значенням. Безумовно, це не є вичерпний список, і значимість та динаміка цих аспектів може значно варіюватися залежно від певного контексту та зміни умов.

Безумовно, що процес регіоналізації є дуже своєрідним, і кожна з країн Центрально–Східної Європи має свої певні особливості. За зразок можна взяти такі країни, як Угорщина, Польща, Литва, Словаччина та Україна. Якщо перші чотири країни набули членство в ЄС, а Україна ще далека від процесу набуття цього членства, то є кілька характеристик, які слід проаналізувати. Перш за все, необхідно звернути увагу на те, що такі країни, як Польща та Словаччина ввели новий рівень регіонального управління, в той час як Угорщина, Литва та Україна поки дотримуються традиційного територіального зразка. В той же час, регіоналізація як частина програми децентралізації є характерною для усіх сучасних країн Центрально–Східної Європи. Децентралізація була необхідною для розвитку демократії, а також для покращання системи суспільного управління. Перший крок мав би відтворити місцеве самоуправління, управління на муніципальному рівні, другий – мав би створити нову регіональну політику з обов'язковим урахуванням соціально–економічної динаміки.

У той же час, питання регіоналізації є дуже несхожими у країнах, які ми розглянули. В Угорщині, наприклад, Конституція гарантує права місцевих органів влади для столиці, міських районів, муніципалітетів та округів; Польська Конституція дозволяє встановлювати кордони воєводств згідно з законом, але в Конституції такі норми відсутні; у Литві Конституція згадує тільки «вищі адміністративні одиниці»; а у Словаччині зміни до Конституції (2001 р.) вводять зобов'язання встановлювати самокеруючі територіальні одиниці більш високого рівня, але поняття регіон в Конституції не згадується [7]. В Україні ситуація ще більш двозначна. Якщо адміністративно–

територіальний поділ держави зафіксований в Основному Законі, то статус місцевих органів влади, місцевого самоуправління ще тільки починає набирати змістовного навантаження.

Порівняно зі «старими» країнами–членами ЄС, країни Центрально–Східної Європи є менш диверсифіковані за рівнем регіоналізації. З п'яти відомих типів регіоналізації – адміністративна регіоналізація; регіоналізація через існуючі місцеві органи влади; регіональна децентралізація; регіональна автономія та регіоналізація через федеральні об'єкти – в цих країнах можна визначити тільки перші три типи регіоналізації. Це адміністративна регіоналізація у Литві, регіоналізація через існуючі місцеві органи влади в поєднанні з адміністративною регіоналізацією в Угорщині, регіональна децентралізація у Польщі та з 2000 р. у Словаччині. Ситуація з Україною вкрай заплутана: це і адміністративна регіоналізація, що може розвинути у регіональну децентралізацію, і можлива регіональна автономія.

У Литві, наприклад, нема ніякого самоуправління на рівні, «вищим ніж територіальна одиниця» (*apskritis*). В країні діє Регіональний закон про розвиток (2000 р.), створена Консультативна рада мерів. В Угорщині регіоналізація заснована на існуючих місцевих органах влади та на установах, що відповідають за регіональний розвиток. Після 1990 р. регіональним розвитком керували регіональні префекти, а з 1996 р. були створені регіональні ради розвитку. І, нарешті, у 1999 р. згідно з поправками до Регіонального закону про розвиток були регіональні ради з представників муніципалітетів (через їх регіональні асоціації розвитку), міст та представників відповідних міністерств. Це певною мірою укріпило адміністративний компонент.

І навпаки, Польща та Словаччина вибрали регіональну децентралізацію. У Польщі проблема регіоналізації набула актуальності ще у 1990 р. у зв'язку з муніципальною реформою. Після жорстокої боротьби, обговорення численних проектів було вирішено розділити країну на 16 адміністративних одиниць (*województwo*). Дискусії щодо регіональних кордонів були продовжені починаючи з 1997 р. У Словаччині 8 адміністративних одиниць були встановлені у 1996 р., але перші регіональні вибори відбулися лише у 2001 р. Як і у Польщі, тут було багато спорів щодо регіональних кордонів, але значно менше дискусій викликали питання щодо системи управління та обов'язків регіонів.

Отже, проблема територіальної організації держави не є новою не тільки для України, а й для багатьох країн Центрально–Східної Європи. Важливо те, що від її вирішення залежать взаємовідносини між центральним урядом та територіально–адміністративними одиницями, а також необхідність дотримання європейських стандартів державного будівництва. Адже за цими стандартами жодна держава без демократичної територіальної децентралізації не може визнаватися демократичною. Оптимальним шляхом у цьому напрямі може бути політика регіоналізації, де за центральним урядом залишається короткий, вичерпний список повноважень, вирішення загальнодержавних, стратегічних питань.

До них можна було б віднести стратегію загального економічного розвитку, розробку фінансової, інвестиційної, зовнішньополітичної політики, встановлення єдиних норм та стандартів. У той же час, регіони мають

мати повноваження приймати рішення, що входять у сферу їх компетенції, з урахуванням специфіки кожного окремого регіону, не порушуючи, зрозуміло, загальнонаціонального законодавства. Адже згідно з Європейською хартією регіонального самоврядування, «здійснюючи свої повноваження, регіони мають з повагою ставитися до закону, керуватися інтересами громадян, а також принципом субсидіарності та враховувати розумні вимоги загальнодержавної та європейської солідарності».

Процес регіоналізації в Україні, за прикладом Центрально-Європейських країн, має бути направлений на створення економічного розвитку регіонів, забезпечення справжнього самоуправління і не може розумітися як відокремлення регіону від держави.

Беручи до уваги особливості історичного розвитку України, регіональні особливості мають об'єктивні причини. Традиційно в Україні виділяють п'ять–шість регіонів (деякі дослідники оперують цифрами 11–13). Таке умовне розділення відповідає не тільки соціокультурним особливостям регіонів, а й характерним ознакам регіональних політичних режимів. Регіони України розділені на сфери впливу фінансово–промислових груп з політичними надбудовами – партіями. Саме рівень зрощення бізнес–груп з адміністративним капіталом й партійно–політичними утвореннями і є різним в різних регіонах.

Можна цілком погодитися з думкою Л. Нагорної, яка зазначає: «...просторові моделі дають змогу предметно співвідносити позиції політичних акторів з орієнтаціями громадян і вибудовувати на цій основі шкалу інтенсивності підтримки ідеологій чи політичних курсів. у такий спосіб проблеми електорального вибору вписуються у відповідний інституціональний контекст і дають змогу досліджувати мотивації, механізми впливу, дієвість політехнологій тощо» [8, с. 272].

Регіональні еліти та групи інтересів створили своєрідні соціально–економічні регіональні анклавні, які мають оригінальний статус з певним колом пільг щодо податків, інвестицій, тарифів тощо. за таких умов надзвичайно важливою є необхідність поєднання державного управління з регіональним та місцевим самоврядуванням. На жаль, сьогодні вибудовується тільки централізована вертикаль управління, місцеве ж самоврядування залишається практично ізгоем, попри задекларовану децентралізацію.

На початку XXI сторіччя в Україні є можливість, прямуючи в руслі цивілізаційних тенденцій, ще раз осмислити власний досвід років незалежності. головними ж завданнями держави мають бути збереження єдності і територіальної цілісності держави, розумна децентралізація влади, розширення повноважень органів місцевого самоврядування, реальне забезпечення прав і свобод людини. розвиток регіонів, нормалізація відносин між центром і регіонами, міжрегіональне співробітництво – це ефективні засоби територіальної, політичної, духовної єдності України, бар'єр на шляху до дезінтеграції. але це можливо тільки за наявності доброї волі та зусиль усіх політичних акторів, усіх громадян України.

На сьогодні очевидно, що проблеми, які виявилися засадничими для суспільної кризи в Україні, стали перешкодою на шляху розвитку діалогу між владою та суспільством. Серед найгостріших з них слід назвати:

1) зловживання політичними та економічними свободами, де найбільш кричучо заявляє про себе проблема забезпечення балансу інтересів різних груп населення – нинішній дисбаланс цих інтересів у бік олігархів (власників близько сотні великих підприємств) робить «нерентабельними» зусилля решти суб'єктів господарювання та бюджетних працівників;

2) повернення до міфологізму і державного міфотворення, особливо в контексті проголошених реформ (міфи) та їх реального втілення – міфи, за якими живе Україна сьогодні, унеможливають розв'язання реальних суспільно значущих проблем;

3) квазікласові форми опозиційного протистояння – сформований квазіантагонізм між представниками малого та середнього бізнесу (опозиційне ядро), з одного боку, та представниками великого бізнесу (олігархи) і держави, що захищає їхні інтереси, – з іншого;

4) суспільна недовіра, розчарування і психологічна втома від політиканства, які трансформувалися в дистанціювання громадян, їх капсулювання в мікросередовищі сімейно–родинних, товариських відносин, які містять достатньо високий рівень довіри, соціально–психологічної та моральної підтримки: з одного боку, це дає змогу підтримувати стабільність суспільства, а з іншого – перешкоджає розвитку інституцій, що сприяють діалогу суспільства та влади;

5) державно–управлінська діяльність відбувається на тлі амбівалентності (подвійного стану) суспільної свідомості, наслідком чого є ситуаційний характер поведінки, висока інформаційна залежність людей (так вважають 54,75% опитаних, згідно з даними моніторингу соціетальних змін), до якої додані також психопатологічні неврози та моральна втома від результатів дії влади;

6) зловживання і маніпуляція ціннісною неоднорідністю суспільства, де рівень усвідомлення ціннісних розбіжностей між регіонами і спільнотами всередині країни реально коливається від фактичного невизнання цього факту до соціальної поляризації – розділення на «своїх» та «чужих», «добрих» та «поганих», проголошення «Східної» та «Західної» або «національної», «архаїчно–комуністичної» та «кримінальної» України.

Загалом ці тенденції стали засадничими для спекуляцій на теми «розколу» українського суспільства, «цивілізаційних розломів» та «конфліктів ідентичностей», понад те – для затвердження і моделювання варіантів розпаду української держави. Незважаючи на те, що дискурс «розколу» сьогодні має гіпотетично конфліктогенний характер, такі загрози, на думку фахівців, цілком можуть стати реальністю в разі посилення політичних маніпуляцій навколо дискурсу «розколу», який є потужним ресурсом в електоральній боротьбі під час виборчих перегонів і дуже технологічним та ефективним маніпулятивним засобом групової мобілізації [9, с. 242–243].

Двадцять п'ять років поспіль в Україні відбуваються радикальні суспільно–трансформаційні зміни, пов'язані з рухом від тоталітаризму до демократії, які торкаються усіх аспектів суспільного життя. Постсоціалістична трансформація, що розгортається нині як соціальний процес, має своїм наслідком перш за все ускладнення (багатовимірність) соціального простору. Але якщо спрощена соціальна структура колишнього модерного суспільства забезпечувала його стабільний розвиток головним чином завдяки посиленню інволюційних

тенденцій (спрощення, згортання соціальної структури), то сталий розвиток постмодерного суспільства забезпечуватиме еволюційна тенденція, внаслідок якої дедалі ускладнюватиметься його соціальна структура. Процеси ж інтеграції та дезінтеграції при цьому відбуватимуться постійно.

Загалом вибірковий соціально–психологічний аналіз підтверджує, що якщо напередодні «помаранчевої революції» (жовтень 2002 року) і під час її активних подій більшість (66%) дорослої частини українського суспільства не мала сформованої соціальної ідентичності і її характеризували ситуаційна поведінка та амбівалентність сфери її інтересів, відповідно, вона (ця більшість) не виходила далі задоволення первинних потреб, а стан свідомості загалом був визначений зовнішнім інформаційним впливом, то вже в грудні 2014 р. року ця частина суспільного цілого істотно скоротилася (до 52%). Відповідно (від 34% до 48%) зросла частка населення України, яка сформувала свою соціальної ідентичність [10].

Але контрверсійна зміна чотирьох якісних соціальних ознак – «інтроверсії» (27,9%) на «екстраверсію» (32,7%), так само, як і корельованих з цією якістю «прагматичності» (20,8%) на «емоційність» (21,5%), «сенсорності» (12,9%) на «інтуїтивність» (23,2%), «інтернальності» (22,5%) на «екстернальність» (22,2%) – свідчить про розлад (сподіваємося – тимчасовий) «психічного здоров'я» українського соціуму – стан, який 2009 року позначився різким зниженням показника сформованості соціальної ідентичності (до 36,4%) [10]. Цю метаморфозу, як ми вже відзначали раніше, можна пояснити як посттравматичний синдром або реакцію соціуму на нереалізовані високі очікування щодо результатів діяльності «помаранчевої влади». Ця хвороблива реакція призвела до послаблення віри українців у власні сили, у свою культуру, у свій досвід та у свою еліту.

Потім, незважаючи на поступове відновлення колишніх позицій (станом на листопад 2014 року – 44%), суспільна свідомість, як у недалекому радянському минулому, знову (хоча й неприродно) вишикувалася під матеріалістичні гасла та притаманні радянському суспільно–історичному епосу механізми соціально–класового протистояння. Ці ж психосоціальні зміни в характеристиках українського суспільства посилюють його емоційну складову (20%) і налаштованість на пошук причини (ворога та спасителя) не в собі, а зовні (18%). Такий загалом неприродний, невротичний стан суспільства (що його, до того ж, активно підігрують засоби масової інформації) отримав у психіатрії назву «вічного хлопчика» («puer aeternus») – стану масової безвідповідальності та активного пошуку захисту ззовні («сильної руки»). Власне, на наш погляд, це і є тією історично небезпечною пасткою, в яку під час трансформаційних змін тією чи тією мірою закономірно потрапляє суспільство.

Еволюція змісту та форм національного державотворення і взаємопов'язаного з ним процесу культурного, політичного та економічного самовизначення суспільства, ґрунтованого на принципах правової всезагальності (верховенства права), контекстуально відтворює цілісність та взаємозумовленість соціально–матеріальних (інституцій), культурно–символічних (цінностей) та психосоціальних (ідентичності) елементів

суспільної системи, що спричинюють «універсальні» та «самобутні» закономірності та особливості соціально–історичного розвитку суспільства і держави, акумульовані в соціокультурному коді спільноти – самодостатній, відкритий та універсальній причинності відтворення соціальності. Успадковані суспільством культурні коди є серцевиною природного механізму відтворення ідентифікаційних основ людини, яка адаптується в певному просторово–часовому соціокультурному середовищі. Останнє справляє глибокий вплив на розвиток людини, її ідентичність, а у більш широкому плані формує самобутню ментальність народу (етнос, нації).

В умовах сучасної системної кризи, соціокультурно політичні розмежування несуть в собі небезпечну конфліктогенну складову. Саме тому проблеми впливу на функціонування політичної системи України локальних, регіональних, культурних, етнічних, мовних, конфесійних розбіжностей є надзвичайно важливими. До цього слід додати питання про те, яким чином це може вплинути на особливості розвитку політичної системи України та на моделі мобілізаційної політики. Цілком очевидно, що регіональні особливості (чи, точніше, їх актуалізація) набувають свого піку під час виборчих перегонів, коли основні політичні актори використовують їх як потужний ресурс в електоральній боротьбі.

Для України нагальною є проблема ефективної взаємодії центральних органів влади та влади в адміністративно–територіальних одиницях. Необхідно посилити роль органів регіонального управління, змінити їх організаційну структуру, розширити коло повноважень. Сучасний європейський досвід засвідчує, що без структурних, функціональних, організаційних перетворень державної влади на територіальному рівні в державах, в Україні в тому числі, неможлива ефективна державна регіональна політика, результатом якої має бути підвищення національного виробництва, і, врешті решт, підвищення добробуту народу.

References

1. Ann Markusen. Regions: Economics and Politics of Territory. Rowman and Littlefield Publishers. – 1987. – P.17, 251.
2. Andrew M. Isseman. Lost in Space? On the History, Status, and Future of Regional Science // The Review of Regional Studies. Vol. 23.1. – Summer 1993. – P.5–6.
3. Christopher Harvie. The Rise of Regional Europe. – London and New York: Routledge, 1994. – P.5.
4. Globalization and Territorial Identities. (Ed. by Z. Mlinar. Avebury). – England, 1992. – P.62.
5. Joseph Camilleri. Rethinking Sovereignty // Contending Sovereignties. Redefining Political Community / Ed. by R. B. J. Walker and Saul H. Mendelvit. – Lynne Rienner Publishers. Boulder London, 1999. – P.35.
6. Territorial Politics in Industrial Nations / Ed. by Sidney Tarrow, Peter J. Katzenstein, Luigi Graziano. – New York, London: Praeger Publishers, 1998. – P.98.
7. Marcou G. Regionalization in Europe. Situation, Development and Outlook in the Member States of the European Union and the Central and Eastern European Applicant States. – Luxembourg, European Parliament, REGI 108a EN, 2000. – P.27.
8. Нагорна Л. регіональні ідентичності: український контекст / Л. Нагорна. – К., 2009. // Nagorna L. regional'ni identychnosti: ukrai'ns'kyj kontekst / L. Nagorna. – К., 2009.
9. Етнополітична культура в Україні: реалії та виклики часу. – К.: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2010. – 431 с. // Etnopolitychna kul'tura v Ukraïni: realii' ta vyklyky chasu. – К.: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН Украïny, 2010. – 431 с.
10. <http://ispp.org.ua/index.php?inc=docs&id=26>

*Rymarenko S., Doctor of Political Sciences, Senior Researcher,
I. F. Kurasa Institute of Political and Ethnic Studies
of the National Academy of Sciences of Ukraine
(Ukraine, Kyiv), rymarenk@ipiend.gov.ua*

Regionalization in the Ukrainian and European context

The article examines the European experience of regionalization and its adaptability to Ukraine. Particular attention is paid to the conceptualization of the term «region» and «regionalism» issues of decentralization, social and cultural practices in the regions of Ukraine.

Keywords: region, regionalization, decentralization.

*Рымаренко С., доктор политических наук, главный научный
сотрудник, Институт политических и этнонациональных
исследований им. И. Ф. Кураса НАН Украины
(Украина, Киев), rymarenk@ipiend.gov.ua*

Регионализация в украинском и европейском контексте

Анализируется европейский опыт регионализации и его адаптивность для Украины. Особое внимание уделяется концептуализации понятия «регион» и «регионализация», проблемам децентрализации, социокультурных практик в регионах Украины.

Ключевые слова: регион, регионализация, децентрализация.

* * *

УДК 327.8:15

Дем'яненко М. М.,
молодший науковий співробітник, Національна
бібліотека України імені В. І. Вернадського
(Україна, Київ), khyliko.m@gmail.com

Карашук М. Г.,
кандидат політичних наук, доцент кафедри
політології, Київський національний
університет імені Тараса Шевченка
(Україна, Київ), khyliko.m@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ПОПУЛІЗМУ У ВІТЧИЗНЯНИХ ЗАСОБАХ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

У статті розглядається комунікативна складова феномену популізму з огляду на його широке застосування у сучасному політичному процесі, а також аналізується роль засобів масової інформації у розповсюдженні популістської риторики.

Ключові слова: популізм, популіст, засоби масової інформації, медіа, маніпуляції.

Політичний популізм сьогодні став невід'ємним атрибутом сучасного українського політикуму і це пов'язано, перш за все, з наявністю сприятливих умов для його застосування, а саме глибокою кризою та нестабільністю в політичній, економічній, соціальній та інших сферах життя суспільства. Занепокоєння суспільства, невпевненість у завтрашньому дні, стали міцним фундаментом для здійснення окремими політиками і політичними силами своєї популістичної діяльності. Значна частина суспільства, сама підсвідомо сприяє цьому процесу, оскільки тяжіє до «сильних» лідерів, які «здатні» швидко вирішити всі наявні проблеми. При цьому не піддаючи глибокому аналізу, ті лозунги та обіцянки, що щедро роздають суб'єкти сучасної української політики.

За таких обставин, доцільним вважається дослідити використання популізму та визначити його вплив на сучасний політичний процес в Україні. Хоча дослідженню цього питання, в тій чи іншій мірі, вже приділяли чимало уваги такі дослідники: Д. Видрін, С. Мигаль, Т. Радь, А. Пойченко, С. Запасник, С. Одарич, В. Полторац, М. Томенко, В. Горбатенко, Г. Почепцов та інші, з огляду на значне поширення політичного популізму, саме в

останні роки, вбачається потреба в постійному аналізі та виявленні популізму в діяльності політиків та політичних сил. Це у свою чергу, певною мірою, допоможе запобігти його проявам та мінімізувати можливі негативні наслідки для всього суспільства.

Перш за все зауважимо, що в сучасній політичній науці популізм розглядається як певний феномен, що має велику кількість тлумачень. Зокрема популізм розглядається: «і як патологія політичного процесу, і як стиль публічної політики, і як синдром масової демократії, і як особлива доктрина» [1]. Також популізм розглядається як стратегія влади і як особливий вид або практика політичної діяльності тощо. В даній статті ми не будемо намагатися розібратися в концептуальній плутанині, а зосередимося на аналізі популізму у вітчизняному комунікативному просторі за допомогою загальноновизнаних популістських характеристик, а саме:

- щедрі обіцянки, для виконання яких не має належних ресурсів;
- складні питання пропонується вирішувати за допомогою простих рішень;
- акцентується увага на незначних, але конкретних своїх досягненнях;
- позиціонування себе, як «свого», а політичні опоненти протистоять не лише, конкретному політику, але і всьому суспільству;
- критика державних інститутів, бюрократії, боротьба за участь простого народу в управлінні державою і т. д.

Навіть не піддаючи глибокому аналізу діяльність суб'єктів сучасної української політики можна зробити висновок, що ледь не кожен «грішить» популізмом.

Значної активізації, такого роду діяльність, набуває під час виборчих кампаній, що пов'язано з отриманням або розподілом владних повноважень, що також є характерною ознакою популізму. Саме під час виборчих кампаній популізм підноситься на найвищий рівень, і цьому є кілька пояснень. По-перше, для політика настає час, коли він або отримує підтримку і відповідно владу, або ж програє і залишається ні з чим, а тому в цей період використовуються різні методи політичної боротьби в тому числі і ті, що мають популістичну складову. По-друге, для демократичного суспільства вибори є ключовим елементом, і джерелом змін як для окремого громадянина, так і для суспільства в цілому. Тому, суспільство консолідується навколо певних орієнтирів, цілей, цінностей і координують свої дії відповідно до них. Тоді політики-популісти, попередньо проаналізувавши очікування громадян, через канали комунікації (виступи на зборах, ефіри на телебаченні, публікації у ЗМІ та мережі Інтернет, агітаційні матеріали, передвиборчі програми тощо), доносять свою позицію. Вона повною мірою відображає всі очікування суспільства, а в окремих випадках навіть перевершують їх. Проте, конкретні шляхи досягнення обіцянок здебільшого замовчуються, тому що навіть поверхневий їх аналіз свідчить про неможливість їх виконання. Причиною цього зокрема є і те, що за сьогоднішніх обставин політики не несуть відповідальності за свої політичні обіцянки, які можуть обмежуватися лише здоровим глуздом. А от у майбутньому таким політикам буде значно важче отримати підтримку електорату. Зокрема С. Запасник зазначає про те, що у демократичному суспільстві, – де воля громадянина реалізується за посередництва плебіситу, як правило,